

Власенко В.В., Османова З.С.

УДК 800.732:801. 541.1

АВТОРСЬКІ СЛОВОТВІРНІ НОВОТВОРИ В ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
ЛІНИ КОСТЕНКО

Анотація. Стаття присвячена лінгвістичному аналізу авторських словотвірних новотворів у поезії Ліни Костенко. Схарактеризовано їх семантику, словотвірні особливості та стилістичну роль. Виявлено емоційно-експресивну й оцінну функції авторських новотворів у поетичному контексті.

З'ясовано, що новотвори є важливим стилетворчим, образним елементом поетичного дискурсу. Ці, оказіонального характеру лексичні одиниці, органічно вплітаються в художню тканину творів і є виразною ознакою індивідуального стилю авторки.

Ключові слова: авторський новотвір, оказіоналізми, спосіб словотворення, стилістична функція.

Анотация. Статья посвящена лингвистическому анализу авторских словообразовательных неологизмов в поэзии Лины Костенко. Охарактеризовано их семантику, словообразовательные особенности и стилистическую роль. Выявлено эмоционально-экспрессивную и оценочную функции авторских новообразований в поэтическом контексте. Обнаружено, что новообразования являются важным образным элементом поэтического дискурса. Эти, оказіонального характера лексические единицы, органично вплетаются в художественный мир приведенный и являются характерным признаком индивидуального стиля автора.

Ключевые слова: новообразование окказионализм, способ словообразования, стилистическая функция.

Summary. The article is dedicated to linguistic analysis of author's neologisms in the poetry by Lina Costenko. The article deals with the lexical and semantic characteristics of individual-author words in poetry Lina Costenko. The semantical peculiarities of lexical neologisms and the results of word-building in the texts of Lina Costenko also are being analyzed in the article with the aid of linguistic methods. On the base of lexical and semantical analysis of author's word their most significant groups were distinguished and also the ways of realization of semantic nuances were retraced. It was found that for the grammatical characteristics the new words introduce four parts of speech: noun, adjective, verb and adverb. The author create a noun innovation more active. The thematic group of occasionalisms, certain the dominant lexical-semantic groups and its numeral and quality staff established. It was identified that author neologisms are important element of writing; they characterized individuality of author, among of them remain in using of poet and characterized creative style. It's using determined the peculiarities of his idiopoetic system and his individual poetic vocabulary.

Key words: a new word, occasionalisms, word-formation method, stylistic function.

Одним із джерел збагачення будь-якої мови є поява нових слів – неологізмів. Утворення нових лексичних одиниць свідчить про те, що мова має динамічний характер. Поряд із загальноновими неологізмами виникає також потреба розгляду індивідуально-авторських утворень. Останнім часом їх вивчення привертає увагу багатьох дослідників (В. Герман, Д. Мазурик, О. Муромцева, А. Нелюба, Н. Сологуб, О. Стишов, Л. Струганець, Г. Вокальчук та ін. Є цілком закономірним, що особливу увагу науковці надають вивченню новотворів визначних майстрів слова, чия словотворчість має значний вплив на збагачення загальноновимого лексикону. До таких мовних особистостей належать поети-шістдесятники, зокрема Ліна Костенко. Звичайно, творчість поетеси неодноразово була об'єктом досліджень українських мовознавців і літераторів. Однак комплексний аналіз новотворів Ліни Костенко на сьогодні не було предметом спеціального вивчення, хоч вони неодноразово служили багатим ілюстративним матеріалом у роботах Ж. Колоїз, В. Чабаненка, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, Г. Вокальчук та ін.

Актуальність теми статті зумовлена важливою роллю Ліни Костенко у розвитку української літератури, збагаченням нею поетичного словника української поезії оригінальними новотворами.

Метою статті є комплексний аналіз авторських новотворів у поетичних текстах Ліни Костенко.

Індивідуально-авторські (оказіональні) новотвори постійно перебувають у колі наукових зацікавлень дослідників. Їхній аналіз має важливе значення для вивчення лексикографії, лінгвостилістики, словотвору, психолінгвістики та ін. Авторські новотвори становлять своєрідну підсистему сучасної української літературної мови. Зокрема, О. Стишов пропонує таке визначення цього явища: «Під авторським новотвором ми розуміємо будь-яку лексичну інновацію – чисто структурну, структурно-семантичну чи чисто семантичну» [6, с. 87].

Як зазначає Г.М. Вокальчук, «одним із результатів мовотворчої діяльності особистості є індивідуально-авторський лексичний новотвір – мовленнєве утворення, що виникло в процесі індивідуально-творчого акту як наслідок свідомого порушення автором мовної норми» [1, с. 12].

У лінгвістичній літературі наявні різні класифікації авторських неологізмів. Найчастіше виділяють такі різновиди неологізмів індивідуального творення: семантичні, словотворчі (словотвірні) та семантико-словотворчі [2, с. 78]. У поетичному словнику Ліни Костенко зустрічаємо приклади всіх перелічених груп. Але найбільшу групу становлять саме словотвірні.

Авторський словник поетеси надзвичайно багатогранний, налічує біля 210 оригінальних новотворів, які мають різний частиномовний статус і формальну новизну. За граматичною характеристикою новотвори Ліни Костенко належать до чотирьох основних самостійних частин мови: іменника, прикметника, дієслова та прислівника. Найактивніше поетеса створює іменникові інновації: *вимолочень, зогріток, вхопини, мискоборство, прибудинок, ремігайлівка*. Оказіональні іменники є важливою складовою творчості поетеси, «родзинкою» її ідіостилу. З якою б метою не вводила поетеса їх у контекст твору, вони завжди є доречними, влучними, високохудожніми та образо місткими: ... *а горобці-хвилини, бездарно втрачені, що ті слова знищують-клюють* [3, с. 128] // *і в'ється вдаль дорога-безконечниця* [3, с. 123].

Дослідивши іменники-оказіоналізми Ліни Костенко було виділено такі тематичні групи: 1) назви тварин: *пралев, пракішка, праконяка, прагорова, прापес, кінь-мислитель, тур-переможець*; 2) назви птахів: *праптиця, прاپівень, мислитель-чорногуз, кажан-чепірач*; 3) назви частин тіла істоти: *хиль-голова, ву-ву-ву-вухо, рука-митар, кремій-ноженята*; 4) назви рослин: *іноплемінник-дерево, яблуко-гібрид, яблуко-недоквас*; 5) назви елементів ландшафту: *нетеч-калабана, синета-ліс, дорога-безконечниця* та ін. Було виявлено, що найбільш репрезентативними є такі групи авторських лексичних новотворів зі значенням абстрактності: 1) назви емоцій, психологічних станів особи: *божемилля, покинутість, позосталість, передиастя, усраведливлення, прапам'ять, пралють*; 2) назви зовнішніх ознак істот: *карість, чорнобрів'я*; 3) назви дій, процесів та їхніх результатів: *ремигайлівка, мискоборство, причіпенька, придибунок*.

Друге місце серед okazіоналізмів посідають прикметникові авторські лексичні новотвори: *отецький, розлемішений, чотирнацький, татаріший, непроцадимий*. Наявність у поетичному словнику авторської лексичної номінації Ліни Костенко значної кількості прикметників, які належать до різних морфологічних, граматичних та семантичних категорій і розрядів, ще раз підкреслює надзвичайну схильність поетеси до оригінальних засобів вираження думок, у них наявний той елемент, який з'являється не від умоглядності, а від здатності бачити предмет із середини, від точного відчуття стану і потреб літератури й мови: *Дніпро, старенький дебаркадер, левино-жовті береги лежать, на кізті похиливши зелену гриву шельюги // яких містах іще ви забарложені* [3, с. 45] // *напівмандрівний і напівосілий, уже й якусь маєтність запосілий, він мав овець і поле сочевиці неподалік від царської столиці* [3, с. 444].

Проаналізувавши якісні okazіональні прикметники у поетичному словнику Ліни Костенко, можна виділити кілька тематичних груп, одиниці яких виражають: 1) ознаки кольору (*сутемна, тмастий*); 2) ознаки предметів за фізичними властивостями, які сприймаються органами слуху (*шелесната, розголосоный*); 3) психічні властивості, особливості характеру та інші ознаки людини (*всецедрий, наддуристий*).

Оказіональні дієслова Ліни Костенко експресивні та оригінальні. Вони створюють не лише виразний словесний образ, а й характеризуються високою інформативністю, зумовленою їхніми структурними особливостями: *ні вікна, ані зорі, – комарюють комарі* [3, с. 168] // *лиснійють листками ліси* [3, с. 89] // *он смерть твоя лулукає совою* [3, с. 29] // *утюпкаєсь кінь, і каші просять чоботи* [3, с. 29]. Дієслівні номінації Ліни Костенко представлено не юкстапозитними номінаціями, а лише такими, що утворилися від інших частин мови шляхом: 1) додавання афіксів (політикувати – від іменника політика, шляхом додавання суфікса –ув, доглубати, жумрати – додавання суфікса ат); 2) а допомогою конфіксації: (*все гнав думки мульки та недоречні. Та, наробишись, храповито спав. Погладишав, запузатів, постаречнів. І втратив серце до козацьких справ – як бачимо з прикладу okazіональне дієслово запузатів – створений за допомогою префікса -за і суфікса -ів, а постаречнів – за допомогою префікса -по та суфіксів -н та -ів від основи стареча*) 3) або за аналогією (*Комарі на скрипку грають, комарівни завмирають. Ні вікна, ані зорі, – комарюють комарі* [3, с. 168]).

У мовотворчості Ліни Костенко помітно також прислівникове словотворення, хоча кількість авторських прислівникових okazіоналізмів відносно мала. Проте, незважаючи на те, що прислівники формують порівняно нечисленний клас авторських лексичних новотворів, у контексті поетичних творів Ліни Костенко, виконують важливу експресивну функцію: *камінний кліщ, що вп'явся в нашу землю, а ми його щаблями... бо там у небі зоряно і пташино* [3, с. 434] // *не треба правду говорить цвітасто* [3, с. 261] // *але нам не було негідно* [3, с. 199].

Аналіз авторських новотворів за способами словотвору свідчить, що найактивніше Ліна Костенко створювала okazіональні одиниці різних частин мови такими способами. Зокрема, вона використовує активні моделі:

- суфіксального творення: *роби, що хоч, ридай або радій. Неси свій хрест. Все інше – позосталість // душа полів, ти пам'ятаєш стерні? Оцю печаль, покинутість оцю* [3, с. 338] // *люди мої, рідна моя рідність* [3, с. 172] // *непереможна безборонність – твій меч і єдиний щит* [3, с. 29] // *камінний кліщ, що вп'явся в нашу землю, а ми його щаблями... бо там у небі зоряно і пташино* [3, с. 434] // *звісило з трибуни блазеньський ковпак забрехущеслово* [3, с. 89];
- префіксального творення: *не знав, не знав звідар гостротородий, що в антисвіті є антізірки, що у народах є антинароди, що у століттях є антивіки* [3, с. 106].
- нульової суфіксації: *такий там брязкіт, гуркіт, зукіт, дзенькіт* [3, с. 443] // *пекучий день... лісів солодка млява* [3, с. 275] // *маленький цар підняв свої клейноди. І грека відпустили бе зушкоди* [3, с. 435];
- конфіксації: *все гнав думки мульки та недоречні. Та, наробишись, храповито спав. Погладишав, запузатів, постаречнів. І втратив серце до козацьких справ* [3, с. 342];
- складання: *як же ту блідороту неміт ти брала собі, рознещасна, на ніч* [3, с. 103] // *син білявого дня і чорнявої ночі вечір-мулат підійшов до порога* [3, с. 181] // *було столів велике застеляння. Були землі всецедрої плоди* [3, с. 23] // *Така вона стомлена, анемічна, гіпопотамо-гіпотонічна* [3, с. 400].

Отже, комплексний аналіз авторських словотвірних новотворів Ліни Костенко показав, що вони є важливим стилетворчим, образним елементом поетичного дискурсу та відіграють важливу роль у творенні ідіостилію кожного письменника. За своєю граматичною характеристикою новотвори Ліни Костенко представлені чотирма основними самостійними частинами мови: іменник, прикметник, дієслово та прислівник. Оказіональна лексика мовотворчості Ліни Костенко характеризується різними способами творення та робить упізнаванням індивідуально-авторський стиль письменниці.

Джерела та література:

1. Вокальчук Г. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект): [монографія] / Г. Вокальчук. – Рівне : Науково-видавничий центр «Перспектива», 2004. – 524 с.
2. Колоїз Ж. В. До питання про диференціацію основних понять неології / Ж. В. Колоїз // Вісник Запорізького ун-ту : Філологічні науки. – Запоріжжя, 2002. – №3. – С.78-83
3. Костенко Л. Вибране / Л. Костенко – К. : Дніпро, 1989. – 559 с.
4. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2006. – 716 с.
5. Словник іншомовних слів / [Пустовіт Л. О., Скопненко О. І., Сютя Г. М., Цимбалюк Т. В.]. – К. : Довіра, 2000. – 1017 с. 68.
6. Стишов О. А. Лексичні інновації з погляду нормативності / О. А. Стишов. – К. : Наук. Думка, 1999. – С. 172–176.

Покотило К.С., Школенко Д.В.**УДК 821.161.2****ЖІНКА В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ ІВАНА ЯКОВИЧА ФРАНКА**

***Анотація.** Життя та творча діяльність видатного українського письменника Івана Яковича Франка впродовж багатьох років знаходиться в центрі уваги літературознавців. У статті розглядаються особливості життєвого та творчого шляху Івана Яковича Франка. Здійснюється спроба проаналізувати вплив і роль стосунків з жінками в житті та творчості митця, дати правдиву характеристику найбільш впливовим жінкам, які відіграли неоцінну роль у становленні його як митця світового рівня. Актуальність дослідження зумовлена тим, що ця тема довгі роки розглядалась в контексті інших питань, незважаючи на те, що саме стосунки з жінками надихали Франка на вибір тем для своїх творів, полегшували пережиті життєві негаразди. Об'єктом дослідження є спілкування Франка з чотирма жінками, в яких він закохувався, і які залишили пам'ять у його серці на довгі роки.*

***Ключові слова:** кохання, творчість, жінка, літературознавство, поезія.*

***Аннотация.** Жизнь и творческая деятельность известного украинского писателя Ивана Яковлевича Франка находится в центре внимания литературоведов на протяжении многих лет. В статье рассматриваются особенности жизненного и творческого пути Ивана Яковлевича Франка. Осуществляется попытка проанализировать влияние и роль взаимоотношений с женщинами в жизни и творчестве писателя, дать правдивую характеристику наиболее влиятельным женщинам, которые сыграли неоценимую роль в становлении его как писателя мирового уровня.*

***Ключевые слова:** любовь, творчество, женщина, литературоведение, поэзия.*

***Summary.** Life and creative activity of famous Ukrainian writer Ivan Yakovich Franko is in the center of literary scholars' attention for many years. The article considers the peculiarities of Ivan Yakovich Franko's life and creative way. An attempt to analyze the influence and role of relations with women in writer's life and creative activity, to give the truthful characteristics of the most influential women, who played invaluable role in becoming him as a writer of the world level, is fulfilled.*

Ivan Yakovich Franko is a famous poet, prose writer, playwright, literary critic, publicist, translator and scientist. He was not only a capable writer but comprehensively talented person. He is called the poet-fighter but his soul, as everybody's one, had place for love – the highest feeling.

The actuality of investigation is caused by the fact that this theme was considered in the context of the other questions for many years, despite that relations with women inspired Franko for choosing the themes for his works, made easier life problems and turmoils. The object of investigation is Franko's communication with four women, whom he fell in love with, and who left the memory in his heart for long years.

***Key words:** love, creative activity, woman, literary study, poetry.*

Життя та діяльність видатного українського письменника Івана Яковича Франка впродовж багатьох років знаходиться в центрі уваги літературознавців.

У даній статті наявна спроба з'ясувати те, який вплив і на його життя, і на творчість мали стосунки з жінками, адже ціла низка творів була присвячена саме цим особливостям.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що ця тема довгі роки розглядалась в контексті інших питань, незважаючи на те, що саме стосунки з жінками надихали Франка на вибір тем для своїх творів, полегшували пережиті життєві негаразди.

Об'єктом дослідження є спілкування Франка з чотирма жінками, в яких він закохувався, і які залишили пам'ять у його серці на довгі роки.

Мета поданої статті: сказати достеменно слово про роль жінки в житті та творчості Івана Франка, дати правдиву характеристику найбільш впливовим жінкам, які відіграли неоцінну роль у становленні його як митця світового рівня.

Іван Якович Франко – видатний поет, прозаїк, драматург, літературний критик, публіцист, перекладач і вчений. Він був не лише талановитим письменником, а й різнобічно обдарованою людиною.

Народився в селі Нагуєвичі, що на Львівщині, в родині хлібороба та сільського коваля.

В історію української літератури Великий Каменярь увійшов як видатний поет, прозаїк, драматург тощо.

Перші поетичні твори митця написані під час навчання в Дрогобицькій гімназії на сторінках журналу «Друг», а в 1876 році побачила світ його дебютна поетична збірка «Баяди і розкази».